

ejus origine eam indagabo, tum exponendo eternam ejus ex Patre processionem, candor est enim lucis aeternae, etc., tum etiam recensendo adductis nativitatibus meae primordialis, quomodo mihi pravi oratione, primum divinitus ingenerata atque inclusi est (1).

VERS. 23. — NEQUE CUM INVIDIA TABESCENTE, id est, auctorem suum tabefacientem. ITER HABEO, hoc est, non invidio vobis sacramenti tam alioconditi manifestationem (2).

(1) *Et quomodo orta fuerit, referam*, et quomodo matrem existierit, sive orta fuerit, annuntiabo; nam postea referam ortum ejus appellat. *Atque in apertum profertur*, hoc est patefaciam et palam faciam, sive declarabo. (Biblia Vatabli.)

(2) *Neque verb eum eo qui invidia contabescit, vel nec vero cum eo qui invidia tabescit*: quo verbo natura livoris atque invidiae significatur. *Cum eo*, inquit, non habeo iter, hoc est, non communicabo, sive nihil commune habeo, sive non versabor. Sic veterum.

CAPUT VII.

1. Sum quidem et ego mortalis homo, similis omnibus, et ex genere terreni illius qui prior factus est, et in ventre matris figuratus sum caro.

2. Decem mensem tempore, coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, et delectationi somni conveniente.

3. Et ego natus accipi communem aerem, et in similiter factam deicidi terram, et primam vocem similiter omnibus emisi plorans.

4. In involutibus nutritus sum, et curis magnis.

5. Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium.

6. Unus ergo introitus est omnibus ad vitam, et similis exitus.

7. Propter hoc optavi, et datus est mihi sensus; et invocavi, et venit in me spiritus sapientiae:

8. Et praeparavi illam regnis, et scodibus, et divitiis nihil esse duxi in comparatione illius.

9. Nec comparavi illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, et tanquam lutum aestimabitur argentum in conspectu illius.

10. Super salutem, et speciem dilexi illam, et proposui pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius.

11. Venierunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, et innumerabiles honestas per manus illius.

12. Et letatus sum in omnibus; quoniam antecedebat mihi ista sapientia, et ignorabam quoniam horum omnium mater est.

13. Quam sine fictione didici, et sine invidia communico, et honestatem illius non abscondo.

14. Infinitus enim thesaurus est hominibus; quo qui usi sunt, participes facti sunt amicitiae Dei, propter disciplinae dona commendati.

15. Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, et praesumere digna horum quae mihi dantur; quoniam ipse sapientiae dux est, et sapientium emendator:

16. In manu enim illius, et nos, et sermones nostri, et omnis sapientia, et operum scientia, et disciplina.

VERS. 26. — MULTITUDO AUTEM SAPIENTIUM, non dicit, eloquentium, ut notat August. 4 de Doctrina christiana, cap. 1, SANITAS EST OMBIS TERRARUM, partim quia consiliorum suorum prudentia orbem terrarum regunt, partim quia insipientium errata resarciunt, denique quia murum sese pro populo opponentes, vitae sanctitatem iram Dei avertunt, ut Israelitae sapienter in deserto experti sunt. ET REX SAPIENS STABILIMENTUM POPULI EST. Principes enim (teste Greg. 9 Moral. c. 10) sunt illi qui portant orbem; inconditos enim et effrenos populi motus potestatis pondere, instar columnae fixi regunt (1).

res dixerunt *aperias musarum januas*, quoniam dona Dei candidè ac liberaliter sunt communicanda. (Basvellus.)

(1) VERS. 27. — ET PRODERET VOBIS, *Et utilitatem percipietis*; vel *et adjuvabimini*, sive vobis proderit. (Basvellus.)

CAPITRE VII.

1. Je suis moi-même un homme mortel, semblable à tous les autres, sorti de la race de celui qui fut formé le premier de terre; mon corps a pris sa figure dans le ventre de ma mère.

2. Pendant dix mois, et j'ai été formé d'un sang épais, et de la substance de l'homme, dans le repos du sommeil.

3. Etant né, j'ai respiré l'air commun à tous, je suis tombé dans la même terre, et je ne suis fait entendre d'abord en pleurant, comme tous les autres.

4. J'ai été enveloppé de langes et élevé avec de grands soins.

5. Car il n'y a point de roi qui soit né autrement.

6. Il n'y a donc pour tous qu'une manière d'entrer dans la vie, et qu'une manière d'en sortir.

7. C'est pourquoi j'ai désiré l'intelligence, et elle m'a été donnée; j'ai invoqué le Seigneur, et l'esprit de sagesse est venu en moi.

8. Je l'ai préparée aux royaumes, et aux trônes, et j'ai cru que les richesses n'étaient rien au prix de la sagesse.

9. Je n'ai point fait entrer en comparaison avec elle les pierres précieuses, parce que tout l'or, au prix d'elle, n'est qu'un peu de sable; et que l'argent devant elle sera considéré comme de la boue.

10. Je l'ai plus aimée que la santé et que la beauté; j'ai résolu de la prendre pour ma lumière, parce que sa clarté ne peut jamais être éteinte.

11. Mais tous les biens me sont venus avec elle, et j'ai reçu de ses mains des richesses inépuisables.

12. Je me suis réjoui dans toutes ces choses, parce que cette sagesse marchait devant moi, et je ne savais pas qu'elle était la mère de tous ces biens.

13. Je l'ai apprise sans déguisement; j'en fais part aux autres sans envie, et je ne cache point les richesses qu'elle renferme.

14. Car elle est un trésor infini pour les hommes; et ceux qui en ont use sont devenus les amis de Dieu, recommandables par les dons d'une science profonde.

15. Dieu m'a fait la grâce de parler avec un grand sens, et d'avoir des pensées dignes des dons que j'ai reçus, parce qu'il est lui-même le guide de la sagesse, et que c'est lui qui redresse les sages.

16. Nous sommes dans sa main, nous et nos discours avec toute votre sagesse, la science d'avoir et le règlement de la vie.

17. Ipse enim dedit mihi horum, quae sunt, scientiam veram: ut sciam dispositionem orbis terrarum, et virtutes elementorum.

18. Initium, et consummationem, et medietatem temporum, vicissitudinum permutationem, et commutationes temporum;

19. Anni cursus, et stellarum dispositiones;

20. Naturas animalium, et iras bestiarum; vim ventorum, et cogitationes hominum; differentias virgultorum, et virtutes radicum.

21. Et quaecumque sunt absconsa et improvisa, didici; omnium enim artifex docuit me sapientia.

22. Est enim in illa spiritus intelligentiae, sanctus, unicus, multiplex, subtilis, discretus, mobilis, incoquinatus, certus, suavis, amans hominum, acutus, quem nihil vetat, beneficinus.

23. Humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, et qui capit omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis.

24. Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia: attingit autem ubique propter suam munditiam.

25. Vapor est enim virtutis Dei, et emanatio gratiam est claritatis omnipotens Dei sincera; et ideo nihil inquinatum in eam incurrit.

26. Candor est enim lucis aeternae, et speculum sine macula Dei majestati, et imago bonitatis illius.

27. Et cum sit una, omnia potest; et in se permanens omnia innovat, et per nationes in animas sanctas se transfert; amicos Dei et prophetas constituit.

28. Nemo enim diligit Deum, nisi eum qui eum sapientia inhabitat.

29. Est enim haec speciosior sole, et super omnem dispositionem stellarum; luci comparata invenitur prior.

30. Illi enim succedit nox; sapientiam autem non vincit malitia.

COMMENTARIUM.

Investigaturus Salomon ab initio nativitatis, ut supra dixit, sapientiam, et positurus in lucem scientiam illius, praemitti suum introitum ad vitam nativitati ceterorum similem, ne quis de illo mirabilia, et plus quam hominem esse suspicatus, assequi se posse sapientiam desperaret.

VERS. 1. — SUM QUIDEM ET EGO, EX GENERE TERRENI ILLIUS QUI PRIOR, etc. Graecè, tertigena filius protoplasti, nempe Adami de terra terreni, cujus corpus ex terra pulvere, quasi manibus plasmatum et factum est; *misero enim est more figuli, linga*: unde videtur Deus corpus protoplasti primo velut statuum de limo finxisse, in quam postea animam velut spiraculum vice inderit. Ita Chrys. hom. 12 in Genesim: hoc enim esse videtur quod Job dicit: *Memento quid sicut lutum fecerit me*; cujusmodi figulinam plasmationem significans naturam etiamnum imitari, subditi: Et in ventre matris figuratus sum caro. Graecè est, sculptus sum caro, id est, caro seu corpus meum paulatim in maternis visceribus, tanquam in officina sculptoria sculptum et edigitum est, instar statuæ affabre

17. C'est lui-même qui m'a donné la vraie connaissance de ce qui est; qui m'a fait savoir la disposition du monde, les vertus des éléments,

18. Le commencement, la fin et le milieu des temps, le changement des saisons et le retour des époques,

19. Les révolutions des années, les dispositious des étoiles,

20. La nature des animaux, les instincts des bêtes, la force des vents, les pensées des hommes, la variété des plantes, et les vertus des racines.

21. J'ai appris tout ce qui était caché, et qui n'avait point encore été découvert, parce que la sagesse même, qui a tout créé, me l'a enseigné;

22. Car il y a en elle un esprit d'intelligence, qui est saint, unique, varié, subtil, discret, agile, sans tache, clair, doux, ami du bien, pénétrant, que rien ne peut empêcher d'agir; bienfaisant,

23. Amateur des hommes, bon, stable, inflexible, calme, qui peut tout, qui voit tout, qui renferme en soi tous les esprits, qui est intelligible, pur et subtil;

24. Car la sagesse est plus active que toutes les choses les plus agissantes, et elle atteint partout à cause de sa pureté.

25. Elle est la vapeur de la vertu de Dieu, et l'effusion toute pure de la clarté du Tout-Puissant; c'est pourquoi elle ne peut être susceptible de la moindre impureté;

26. Parce qu'elle est l'éclat de la lumière éternelle, le miroir sans tache de la majesté de Dieu, et l'image de sa bonté.

27. N'étant qu'une, elle peut tout; et toujours immuable en elle-même, elle renouvelle toutes choses; elle se répand parmi les nations dans les âges saintes, et elle forme les amis de Dieu et les prophètes.

28. Car Dieu n'aime que celui qui habite avec la sagesse.

29. Elle est plus belle que le soleil, et plus élevée que toutes les étoiles; si on la compare avec la lumière, elle l'emportera;

30. Car à la lumière succède la nuit, mais la magnificence ne peut prévaloir contre la sagesse.

calatae. Tria enim tempora, quae post conceptionem à medicis in fetu observantur, breviter comprehendit: primo enim fit caro; deinde tria vitae principia, cor, cerebrum et jecur formantur, obscurè reliqua membra delineantur; tertio, tota membrorum textura, quasi per artem sculpturam absolvitur (1).

(1) SUM QUIDEM ET EGO MORTALIS HOMO, SUTILISSIMUS, haec enim libri praefatio fuit. Incipit hic Sapiens principis processuque insilire, docetque statim quid ipse natura sit, et quae arte sapientiam acquisierit, ut sui ipsius exemplo, illi sapientiam querere et amare doceat. Naturae vestre infirmitatem, aut dignitatis sublimitatem, aut difficultatem operis ne cavenscatis. Vestrum similis ego regibus natus habui; sapie tiam à Deo poposei, eamque omnibus praetuli; illam denique adeptus sum. Quid vetat quin me imitemini? Salomonem tanquam libri scriptorem loquentem inducit.

EX GENERE TERRENI ILLIUS. Filius Adami sum, primi omnium parentis, cujus hominem ducitur ex adam, terra. Ad verbum: Et tertigena protoplasti. Nomen tertigena auctor è Graecis mutuatus est, quia voce illi significant primos homines, quorum vetustas adeò remota est, ut origo penitus ignoratur.

VERS. 2.—DECEM MENSUM TEMPORE COAGULATUS SUM, id est, instar casei concretus sum et compactus; hoc est enim quod Job. cap. 10 claris dicit: *Nonne sicut lac malisti me, et sicut caseum me coagulasti?* In caso enim coagulando lac velut casei totius materia ab activate et calore coaguli, densatur atque compingitur; quo pacto etiam fetus formari, et velut coagulari hic innuitur. Eandem comparisonem ad fetus formationem explicandam medici et philosophi usurpant, Galenus, Plinius, Aristoteles. IN SANGUINE, sive ex sanguine, nempe matris que seminalem sanguinem velut materiam totius corporis suppeditat. EX SEMINE HOMINIS, id est, viri vim activam conferente, idque decem mensium tempore, ubi nonnulli vulgo breviores, nempe lunares menses esse accipiunt, ut ita magis ad novenarium numerum mensium accedat, quo ferè solet formatio foetus absolvi, ut communis habet medicorum opinio, cui mater Machabæorum attestatur lib. 2 Machab. c. 7. Sed nulla ad hoc cogi necessitas, cum ad litteram posset menses solares intelligi: non enim idem omnium mensis nascendi est; nam à conceptu tertius, quem quidam Druso ex Lydiã adscribit, et in proverbium abiit, non est partui vitalis, sicut nec reliqui ferè infra septimum; septimus autem, ut plurimum vitalis est, octavus vitalis, non ordinarius, undecimus rarus, decimus tertius et decimus quartus, imò et decimus sextus insulsi raritate monstruosi; decimus autem propter absolutissimam perfectionem herobis adscriptus, et ab auctoribus passim celebratus maxime si decimum mensem per synecdochem inchoatum accipias, quem idè Tertull. lib. de Animã, c. 57, *perfectorem humane nutritialis vocat*. Hinc Hercules à Theocrito, edilio vigesimo quarto, decimo prognatus mense asseritur. Aristoteles non uno in loco decimi mensis partum præfert, quem et commendat Hippocrates; imò ipse Christus decimo mense natus est, in menses deduxeris; erunt enim novem menses et sex dies, ut docet August. 4 de Trin. c. 3. ET DELECTAMENTO SOMNI CONVENIENTE, id est, voluptate somni

IN VENTRE MATRIS FIGURATUS SUM CARO, De hominis structurã, cum fingi in ventre matris incipit, aliter ac nos veteres sentiebant. Putabant illi, hominis corpus in ventre matris formari, ipsius imaginationis vi, secretique virtute, quã viri semen, et sanguis matris instruitur, quo corpori infantis materiam et alimentum suppeditat. Primis mensibus, antequam infantis forma perficitur, non dicitur infans, sed fetus. Homo demum nominatur, cum tota corporis moles undique formata fuerit, vitæque et motu instructa. In hanc rem animadvertit, Septuaginta in Exodo hominem abortis insulsi reum multæ damnare, modò infans nondum formatus fuerit à morte vero, si fuerit formatus. Recentiorum hæc philosophorum doctrina, quã omnia penitus animalia edam ferè simili ratione nasci tradunt, ex ovo scilicet, quod in ventre matris est, probabilissima creditur. Quis jebet sacros auctores ex physiconum principis loqui? Communes illi ætatis suæ opiniones sequuntur.

(Calmet.)

concurrente, seu concomitante; hoc enim apertè Græcum significat, non autem quòd voluptas somno conveniebat, seu congruebat, ut quidam voluerunt. Somnum autem pro concubitu poni supra audivimus; ex iniquis enim somnis filii qui nascuntur, etc. Omnia ergo hæc particulatim inculcat, ut naturali prorsus ratione doceat se esse conceptum. Posset tamen etiam ille somnis intelligi, quo fetus omnibus sopitis sensibus, propter humorum copiam, totum tempus in utero dormiendo consumit, ut testatur Aristoteles 5 de Generatione animalium, quamquam quæ hic voluptas sit, non facile pateat. Proinde etiam nimis subtilis eorum videtur expositio, qui post somnum tanquam qui conceptui prolis utilis sit, Salomonem conceptum volunt (1).

(1) DECEM MENSUM TEMPORE COAGULATUS SUM ET SANGUINE (MATRIS); matris enim mensem rubeum est, ac potius sanguis videtur quam semen, ut patet ex eius residuo sanguine menstruo) EX SEMINE HOMINIS (Græcè ἀνδρὸς, id est, viri) ET DELECTAMENTO SOMNI CONVENIENTE. Tò decem mensium tempore magis pertinet ad figuratum sum caro, quam ad coagulatus sum. Nam hæc coagulatio breviori fit tempore, figurato vero et plena organizatio fit decem mensibus. Sub sanguine, non tantum semen femine sanguinem, quod cum semine viri potius habet rationem agentis, quam materie elaborandã, sed et verum sanguinem ab utroque semine atrectum, et in prolem elaborandum accipit. Sanguis ergo maternum materiam formando prolis corpori, ac deinde alendo subministrat. Ita Galenus lib. 2 de Natur. facult. cap. 5. Idem lib. 4 de Semine, cap. 9, quatuor formationis fetus tempora recenset, eprimam, cum semen nihil aliud quam generata est; secundum, cum substantia facta est, carnea jam et non amplius seminalis appareat, quem Hippocrates vocat foetum; tertium, cum jam trium principiorum, cordis, cerebri, jecoris, distinctio et formatio evidenter conspici potest, reliquorum autem membrorum obscurior quedam delineatio; quartum, cum brachia et crura distinctè absoluta cernantur, necque amplius foetum, sed infantem appellat Hippocrates, cum eum palpitate et movet, ut animal jam perfectum inquit. Pura vide apud Galenum et Hippocratem lib. de Formatione foetus. Communis sententia est, foetum utero matris gestari novem duntaxat menses, illudque assignatur 2 Machab. 7, 27. Sapiens tamen hic decem menses assignat. Idem faciunt multi auctores classici, ut Virgilius in Pòllione:

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Et illud Plautinum in Amphitryone: *Decimo post mense nascitur puer*. Quibus concinit Ovidius 1 Fastorum. Ubi locus de Romulo, qui annum decem tantum mensibus complebat, subdit rationem quã dicebatur:

Quod satis est utero matris, dum prodeat infans.

Hoc anno statuit temporis esse satis.

Accedit jus civile. Nam in 6, tit. 29 de posthumis hæred. Insituit, legitimi hæredes censentur filii posthumi, qui decimo mense à patris interitu nascuntur. Tertull. lib. de Animã, c. 57: «Legitima, inquit, civitas ferè decimi mensis ingressus est.» Et rationem addit moralem: «Ut decem, inquit, menses decalogo magis inungent hominem, et tanto temporis numero nascantur, quanto disciplinæ numero et reascuntur.» Consentit D. Ambrosius serm. 45 in Psal. 114, ubi locus de naturali amore erga parentes: «Non possum, inquit, salvi pietatis iure offidisse patrem, cui debeo, quod creatus sum, nec matrem, à longo decem mensium fastidio pili foetus onera portantem.» Idem censet S. Aug. lib. 5 de Trin. c. 5, et epist. 3 ad Volusian. Denique B. Petrus Damianus

VERS. 3.—ET IN SIMILITER FACTAM; Græcè *similiter affectam*, id est, similibus passionibus et molebus. lib. 2, epist. 21, et in ordine 42, refert plerisque *Ecclesiæ doctores* in eâ esse sententiã, ut asserant («decem mensibus hominem in materno utero coalescere, nec intra novem mensium spatium fateantur exire.») Quod tamen ipse interpretatur de decem mensibus «ita tantum dicere, hisque non impletis, sed tantum inchoatis. Sic enim et Christus Dominus, qui conceptus 25 martii, et natus 25 decembris, novem tantum menses implevisse videbatur; in decimum nihilominus dicendus est excurrisse, cum ex his novem mensibus quinque unum et triginta dies sortiantur, atque idè utro novem menses quinque dies, qui decimum inchoant, supersint. Si igitur decem menses est spatium, quo uteris gestatur, seu foetus maturescit, rectè 4 Reg. 1, 20, in nativitate Samuelis vocatur *circulus dierum*, nam denarius à mathematicis appellatur numerus spheræ, seu circularis, ut Georgius Venetus de Harmoniã mundi, Cantic. 1, tom. 8, et cap. 5, testatur. Ita noster Alphons. Mendoza in lib. 4 Reg. cap. 4, vers. 20.

Adde, ex Aristot. lib. 7 Histor. animal. c. 4, ceteris animalibus certum et determinatum esse conceptionis et pariendi tempus, homini verò incertum et varium. Nam et septimo mense, inquit, et octavo, et nono, mater parere potest, et quod plurimum accedit, decimo; nonnulli etiam undecimum attingunt, aliquæ etiam decimum tertium, ait Plinius lib. 7, c. 5, quin et subinde decimum quartum, ait Avicenna lib. de Animã. Verum hi partus sunt monstruosi, idèque eos jura non admittunt. Optimi ergo et perfectissimi nascendi fines novem vel decem mensibus terminantur. Adjungit Rabanus, quem citat Holcot, natos decimo mense esse perfectiores, magisque vitales, velut perfectissimo tempore genitos. Sic et Hippocrates lib. de Sepimestre partu, et lib. de Naturã partus, præfert ceteris natus mense decimo, non completo, sed inchoato. Unde Theophrastus idyllio 24; Heraclem virorum fortissimum asserit mense decimo prognatum. Idem de ceteris herobis docet Pineda lib. 1 de Rebus Salomonis, c. 7. Hinc et S. August. lib. 85 quæst. 56, et lib. 4 de Trin. c. 5, ait Christum natum post 276 à conceptione dies, id est, post novem menses exactos, et decimum inchoatum per sex dies, si cœlibet mensi 50 dies assignes. Idem asserit S. Chrys. serm. de S. Joanne Baptista, estis dies præcisè non numerat. Si tamen omnes dies anni in duodecim menses æqualiter partiaris, cœlibet mensis obvenit 50 dies et decem horarum dimidia; quo posito, decimus mensis Christi in utero matris, erit inchoatus tantum per unum diem et sesquialorum circiter. Imò noster Pineda loco jam citato, num. 20, naturalissimum et perfectissimum partum requirere à conceptione decem menses integros, probat ex partu Christi Domini, qui fuit perfectissimus, ipse enim primo conceptionis suæ instanti fuit à Spiritu sancto perfectè formatus, organizatus et animatus, quod in ceteris feminis tantum contingit die quadragesimo à conceptu; quod si novem mensibus, quibus Christus fuit in utero, hosc 40 dies addas, utique decem menses integros invenies, quos partus perfectissimus exigere videtur. Adde Petrus Bongus in Myster. numer. cap. 45, primogenitos decem mensibus saltem inchoatis utero gestari. Ergo dum decem menses sibi attribuit Salomon, significat accidisse sibi, quod et primogenitis uti quinque diebus supra novem menses gestatus fuerit, atque adeo, ut in ipsâ gestatione jam præsumitur fore, ut primogeniti jure in regnum paternum successurus esset, quamvis minime esset primogenitus.

Aliter hæc conciliat Franc. Valeusius S. Philosoph. cap. 85, ubi asserit maxime naturalem et communem nascendi periodum esse novem à conceptu menses. Sapienter ergo, cum hic decem menses assignat, non solares intelligere, sed lunares, quibus Helias

suus frigidus, calor, etc., obnoxiam, decidit terram, nempe materio utero effusus, non quòd verè cœcitatebant, eosque non integros, sed novem integros, et decimum currentem; novem verò menses communes sive solares, quos assignat auctor Machab. lib. 2, c. 2, v. 27, faciunt novem menses lunares, et totidem ferè dies, qui decimum mensem inchoant. Quare idem in re hic præscribit nascendi tempus, quòd 2 Machab. c. 7, v. 27. Hæc ipse. Porro hæc omnia ærummosa hominis nativitate vitæque significant. Nonne enim ærummosus est latuisse per decem menses in tenebris et fœdo matris utero, velut in carcere, vel sepulchro?

Audi B. Petr. Damiani lib. 7, ep. 5 ad Agnetem Augustam: «Decem mensium tempore coagulatus sum ex sanguine et semine hominis, et delectatione somni convenientis; si non pigeat vigilanter advertere, que mens hæc audens typho valet arroganter superbiere, et quis continuo non compellatur scire (cossè patre dicit), dum tam obscuro ortu sui considerat fœditatem, dicens intra se: Quid superbis, terra et cinis?»

Audi S. Bernard. in Medit. c. 2: «Quid ego sum? Homo de humore liquido. Fui enim in momento conceptionis de humano semine conceptus, deinde spuma illa coagulata modicum crescendo caro facta est.» Porro materia hæc humane nullis nominibus arborum et plantarum semina præferuntur. Primò, quòd hæc munda sunt, et sine ullo horrere in sinu mutantur, oculis videntur et manibus alterantur; illa verò materia adeo impura est et fœdita, ut nec manu tangi, nec oculis sine rubore aspicì possit. Secundò, arborum semina purissima quãdam emanatione procedunt; sed materia hæc emanat, non sine puritate carnis, fervore libidinis, et fœtore luxuriæ. Ideò conceptio hominis tenebras amat, et tanquam res obscena, et que genitoris ignominie est, lucem fugit, et aliorum etiam familiarissimum aspectum exhorret. Tertio, semina arborum atque etiam animalium nullo peccato nullaque iniquitate inchoantur; at hæc materia ejusque emanatio septissime aliq. peccato saltem leve idest, quod parentes ex nimia delectatione solent contrahere. Quarto, illa semina durabiliora sunt, ac multus dies, et mensibus, et annis incorrupta servantur; nam et vidimus aliqua post tres aut plures annos germinasse: hoc verò semen quasi momentaneum, post modicum temporis corruptionem subit, et incorruptèlã pertransit. Quintò, tantum arborum semina semel putrefacta, et in arbusculam vel plantulam versa, purissimo terro humore coalescunt; at semen hominis in corpus humanum congenerat, cibo spurcissimo augetur. Sed attende, inquit Innoc. lib. 1 de Contemptu mundi, c. 4, quo cibo conceptus nutriatur in utero. Pro cœto sanguine menstruo, qui cessat in femina post conceptum, ut ex eo conceptus nutriatur in femina, qui fertur esse tam detestabilis et immundus, ut ab ejus contactu fruges non germinet, arescant arbuta, moriantur herbe, et amittant arbores foetus, et, si canes inde comederint, in rabiem afferuntur. Ecce homo parentes suos, ex quorum dignitate glorians, duo hæc semina viri et femine libidinosè commixta, in quibus nominandis jam modestia et pudicitia metus transilium. Ita noster Alvarez de Paz, lib. 4 de Cognitione sui, part. 2, c. 5.

ET DELECTAMENTO SOMNI (Græcè ἡδονή, id est, somno) CONVENIENTE. Ita Romana et Græca: minus rectè ergo S. Ambros. serm. 8 in Psal. 118, et S. Bonavent. hic legitur *somni (alli somni) convenientis*. Græcè est, ἡδονή ἢ ἡδονή, id est, ex voluptate vel delectatione, quæ venit cum somno, sive que concurrit cum tempore somni, id est, que nocta peragitur. Honestè periphrasi circumscribit actum generationis. Adit S. Bonavent. et Carthus. actum hæc vocari somnum, quia rationem ligat, et illuc transit, sicut delectatio somni. Verum prius duntaxat significat

derit, sed quod cecidisset, nisi obstetricantis manus impedisset. Propter cuius castis representationem, nudus infans olim ab ethnicis humi stultabatur; atque auxilium Opis deæ, qua terra est, invocabatur; ex quo mansit Latinorum phrasis, quæ infantem tollere pro educare usurpant. Hinc August. 4 de Civit. Dei, cap. 11: *ipse (Deus) opem ferat nascentibus, excitans eos sinu terræ, et vocetur Opus, ipse levat de terra, et vocetur dea Levana.* PRIMAM VOCEM SIMILEM OMNIBUS EMISI FLORANS, tanquam arguit incommodorum de prospectu lacrymabilis vitæ, inquit Tertull. libro de Anima, cap. 19. Infans enim prophetat quodammodo, ut loquitur August. 21 de Civit. cap. 14.

Græcum *συνδοχῆς ὄνειρος*, id est, *convenientis somno*, id est, veniens in somno, comitantis somnum. Somnus enim post conceptionem, eam adjuvat et promovet, ut docent philosophi et medici. Unde Job cap. 5, v. 5: *Perceat, inquit, dies in quæ natus sum, et nox in quæ dictum est: Conceptus est homo.* Perperam ergo Lyranus, Clarus et Hofset., hanc accipiunt de nocte infantium somno, quo Jupiter absorpti in utero matris decem transigunt menses. Mithis quoque gemine Januensis delectationem somno convenientem exponit enim quæ decem somnum, quæque congruit nocti ob ætatis fragilitatem et verendum. Positus est enim, inquit, genitivus pro dativo, *puta somni pro somno*, hæc ipse. Porro quia noster veritatis somni in genitivo, qui referri debet ad *de delectatione*, non ad *convenientem*, id est, simul venientem, ut patet ex syntaxis: hinc Salomon ait se conculcavit ex semine matris et somno viri, et delectatione, et significat, *id est* (est appositi), q. d.: *Quod est delectationem somni, id est, noctis, convenientis, id est, simul in unum veniens et convenientis ad generandam et formandam prolem.* Tergo *convenientis* significat confluxum et concursum seminis virilis et feminæ, qui fit per congressum viri et feminæ ad generandam prolem. Sic dicitur Matth. 1, 18: *Cum esset desponsata mater eius Maria Joseph, antequam conveniret*; sic enim honeste vocatur congressus conjugum. Honestæ ergo periphraze circumscribit delectationem ætate matris, quo fit, et delectabiliter concubuit semen tamamris quam familiæ ad formandum embryonem, illanque vocat *somni*; tum quia noctis fit, cum solum homines somnum capere; tum quia somnus multum juvat conceptionem: somnus enim præcedens conceptionem in utroque parente semen concoquit, elaborat et maturat; subsequens verò in feminâ facit ad concepti seminis intensionem, digestionem et perfectionem, ut docent Galenus et medici. Sic e. 4, 6, ait: *Ex insignis enim somniis fit quæ nascuntur.*

Salomon fecerat in matris, puta convenientis et seminis, ex quo formatus est, addit facilitatem actus quo conceptus est, ut originali sua virilitate et fertilitate ostendat: hic enim actus ad id est, ut lucem fugiat, ac somnum et noctem, id est, tenebras et latræas, quibus se occultat, quarat. Ipse enim homini eripit usum rationis (unde philosophus eum definit esse modici temporis epilepsiam), eumque quasi in brutum et bestiam transformet. Nullus enim agnus magis brutus et hostialis est quam venerosus. Unde Alexander Magnus duabus potissimum rebus, cum Deus à multis prædicaretur, se quod invidiosus esset deprehendere dicebat, somno et nocte, quod hæc præcipuum momentum similia sunt. Tunc enim est, ubi cætera proventus erat. Somnus enim mortis imago, est, et cœtus species est mortis comitantis, la Plut. in Alexandro.

Porro singula penè verba hujus versûs et præcedentis habent emphasim, novæque et singulas hominis nascentis ærumnas continent, ut patet sigillatim et expeditè.

(Corn. à Lap.)

quid malorum ingressus sit. *Solum*, inquit, quando natus est, ferunt risisse Zoroastrem, nec ei, ut pote magicarum artium, inventori boni aliquid monstruosus ille risus portendit. Vagium autem pro ploratu accipias; vagium enim, non lacrymarum pueri primis diebus, ut vult Aristoteles libro 7 de Hist. animalium. Hanc miseriam ita miratur Plinius lib. 7, in prologo, quia cause fuit ignarus, ut ironice dicat: *Itaque feliciter natus fuit manibus per dibusque devinctus, dens animal cæteris imperatorem, et à supplicis auspiciat unam tantum ob culpam, quia natus est (1).*

VERS. 4. — IN INVOLVENTIS NUTRITUS SOMI, id est, in fasciis infantibus, ne propter membrorum tenebrarum eorum figura distorqueretur; quod quo diutius sit eò solidiora et rectiora sunt corpora. Et tunc saginus, per quas diu nocteque adhibitis profundissime atque horrendæ, ut eam vocat Aug. 1 de Pecc. Merit. c. 57, infantium ignorantie et imbecillitati parentes subveniunt (2).

ET DELECTATIONE SOMNI CONVENIENTE. Videtur mihi hic significare velle, se atque atque alii pueri voluptatem somni percipere. Nam quod quidam putat hic, intelligi verendum congressum viri ac mulieris ad conceptionem, non admodum ardet. (Clarus.)

(1) ACCEPI COMMENEM AEREM. Clausus in utero matris puer halitus non dicit: at statim in lucem effundit, vivere sine halitu nequit. Nonnulli tamen veterum putaverunt potius spiritum divinum aut spiritum purum. At ex veteribus Aristoteles, et recentiorum plerique negant; quibus favet hoc loco Sapiens.

IN SIMILITER FACTAM DECIDI TERRAM. Græci veritatem: *In terram isdem incommodis obnoxium decidi.* Veteres Romani pueros nate natos in humo exponebant, Opem invocantes, ut infantem tollere, eoque opem ferret.

PRIMAM VOCEM SIMILEM OMNIBUS EMISI FLORANS. Singulorum dierum experientia docentur, unicuique esse infantium vocem, vagitus. His prima vitæ indicia ascendunt. Prima verò elationum causa peccatum est, ex origine relatum; altera dolor quo afflictorum, per quod circa se omnium mutatio. Animadvertunt interpretès, pueros primis vagitibus somno litteræ A, puellas somno litteræ E, veluti *Adamam et Evam* appellent, edere. Levem sanè animadvertent! Asserit Aristoteles, infantem primis quadrangula statim ab ortu diebus oculorum usu carere; quamvis apertos habeant, nec lacrymas fundere, sed sicis oculis vagire. Deus vagitum præses apud Romanos erat. Fugit enim, qui nascente homine ferret, veluti illis fatum dolentes, qui longam laborum matrumque miseriam inferit: moriens verò gauderet, veluti hinc vitæ calamitatibus liberatum gratularentur. Prodigii neque omnis boni habitus est, quod Zoroaster contrariò cæteris infantibus more, non flere, sed ridere statim editis reperit. Testis est Cælius, pueros comissi longo post partum tempore ridere, vitæque initium plerumque somno occupari. (Calmet.)

(2) VERS. 6. — UNUS ERGO INTROITUS EST OMNIBUS AD VITAM, ET SIMILIS EXITUS. Quilibet conditione homines, reges, privatique, pauperes aut optulenti, eadem omnium ratione nascuntur moriuntur. Prima et ultima vitæ circumstantia communis vellestorum mancipiorum momenti similia sunt. Tunc enim est, ubi cætera terrarum, ubi suam unquamque personam agit. Autem in scenam prodeunt, nullum inter nos discrimen, nullamque iterum, ubi à seorsum discessimus. Augustus morti proximus amicos percutiens ait: *Equid iis videretur mimam vitæ commodè transigisse?* (Calmet.)

VERS. 7. — PRŒPTER HOC OPTAVI; id est, cum viderem me cæteris nihil esse præstantiorem, infirmitate et ignorantia plenum, optavi, sive magnis precibus votum meum exposui. ET DATUS EST MIHI SENSUS, prudentia scilicet et intelligentia (1).

VERS. 10. — SUPER SALUTEM ET SPECIES DILEXI ILLAM; id est, super sanitatem corporis diesque vitæ multos, et super formæ pulchritudinem, sciens quod fallax esset gratia et vana pulchritudo. ET PROPOSI PRO LUCE HABERE ILLAM, id est, magis illam elegi quam lucem oculorum, ut insinuant Græci; vel potius, decevi lucis loco habere sapientiam, quæ me antecederet, velut lucerna pedibus meis, et lumen semitis, docens quid agendum, dicendum, omittendum, etc. QUONIAM INEXTINGIBILE EST LUMEN ILLIUS, id est, insoume et pervigil, quod nunquam occidit, ut lumen astrorum insoume est, secus quam lumen oculorum, denique in perpetuo motu et actione (2).

VERS. 11. — INUREBARIS HONESTAS PER MANUS ILLIUS. Honestas sæpè in hoc libro sumitur pro divitiis ut ex Græco manifestum est, quia magnum vitæ decorem adferat. Veniunt ergo divitiæ innumerabiles tum corporales, tum spirituales virtutum et gratiarum; hoc est enim quod ei dicit Deus 5 Reg. 5: *Sed et hæc quæ non postulasti, dedi tibi, divitiis scilicet et gloriam.* quærentibus enim regnum Dei, hæc omnia adiungunt, quantum expedit.

VERS. 12. — QUONIAM ANTECEDERAT ME ISTA SAPIENTIA, id est, velut dux deducebat me ad ista bona. Alii enim interpretantur, his bonis præibat sapientia, vel antecederat, quia in omni providentiæ et consilio meo, ut supra, occurrebat mihi. ET IGNOBARAM, nempe ante petitam obtentamque sapientiam; vel potius, non expectabam. QUONIAM DO UNUM OMNIUM MATER EST; id est, quod etiam rerum exteriarum affluentiam afferret sapientia. Quo significat castissime se divitiæ sapientiæ amplexus desiderasse, ita ut nihil extrinsecum præter ipsam intenderet (3).

VERS. 13. — QUAM SINE FICTIOE DIDICI, sine dolo scilicet, in simplicitate cordis sapientiæ descendente me in dens. SINE INVIDIA COMMUNICO, ne aliis lucem invideas, ipsemet oculis et lumine sapientiæ priver, quia, ut inquit Aug. Epist. 153, officium impertendi est meritum amplius accipiendi (4).

(1) SPIRITUS SAPIENTIE. Vide 1, 5. Sapientie nomine hic pietatem maximè intelligit. (Grotius.)

(2) SUPER SALUTEM, VALEUTINEM; ET SPECIES, egregiam formam; quæ duo hominibus plurimissima. (Bossuet.)

(3) ANTECEDERAT, vite ac vitæ dux, LEVORAM, antequam me studio adirem sapientiæ. Sic sapientissimi quoque ab ignorantia oriuntur. (Bossuet.)

(4) VERS. 14. — *Car elle est un trésor infini pour les hommes.* Le trésor de Dieu est infini, ses richesses sont inépuisables. C'est pourquoi on les doit communiquer aux autres sans envie, puisque plus on les répand sur eux, plus on en jouit, et qu'elle ne diminue point par la multitude de ceux qui la possèdent.

Ceuz qui en ont usé sont devenus les curés de Dieu. Posséder le trésor de la sagesse, c'est en user, non pour s'acquiescer une vaine estime parmi les hommes, mais pour devenir en l'aimant ami de Dieu, et pour se rendre recommandable par les dons de la science

VERS. 15. — MIHI DEDIT DOMINUS DICERE EX SENTENTIA, id est, ita dicere ut animo sentiebam, sic ut nullum esset cordis et lingue dissidium; nam parem sensui et optimis cogitatis posse sermonem præferre, apert est sapientiæ et eloquentiæ: lingua enim sapientiorum ornata scientiam, quia aptissimum personis et rebus accommodando sermonem, scientiam ornatum reddidit et jucundam. Tametsi Greg. lib. 23 Moral. c. 10, cum dicere velit ex sententiâ, qui nequaquam tantum sciendo dicit; sed sentiendo experitur quod dicit, eò quod sententiâ à sensu dicta sit. ET PRÆSEPERE BONA NOBIS QUÆ MIHI DANTUR; id est, ut illi transferunt, animo cogitare et conceptus adferre dignos dono sapientiæ mihi collato. Neque enim de verbis tantum, sed etiam imprimis de conceptionibus, hoc est, quid et quomodo dicat, sapienti cogitandum est, ut docet Aug. lib. 4 de Doctr. christ. cap. 16. Posses tamem propriè sumi, præsumere, ut sic idem quod non reformidare, ac aggredi quæ donis mihi datis commensurata sunt: pusilli est enim animi terrii iis ad quæ sincero maturoque, non adulantium iudicio, alius iudicator idoneus. QUONIAM IPSA SAPIENTIA DUX EST, id est, auctor et infusor, vel etiam director movens ac docens, ut opportune sapientiâ in medium proferatur. ET SAPIENTIAM EMENDATOR, ita ut si quid aliter tantum homines sapiant, illi re velet, sive per occultas inspirationes atque admonitiones, sive per manifesta eloquia sua, sive per fratrum sermonationes, ut loquitur Aug. lib. 1 de Trinitat. c. 3. Quo Dei beneficio, ut aliquis dignus habeatur, omnis peritiam contentendi et sui defendendi cupiditas abiecienda est, ita nempe ut putet magnum se fructum sui laboris cepisse, si ostendatur errasse.

VERS. 16. — IN MANU ENIM IPSIUS ET NOS, quia, ut ait Apost. *In ipso vivimus, et sumus.* Ex sermonibus nostris, quia ipsius est gubernare linguam, dando sermonem bene sonantem in os nostrum, quod cum ubique locum habeat, tum imprimis in illis qui populum erudiunt; cum enim de unâquaque re multa sint que dicantur, et multi modi quibus dicantur, quis novit quid ad præsens tempus, vel nobis dicere, vel per nos expediat audiri, nisi qui corda omnium videt? Et quis facit ut quod oportet, et quemadmodum oportet, dicatur à nobis, nisi in cuius manu sunt et nos et sermones nostri? ut inquit Aug. 4 de Doctrinâ christiana, cap. 15. ET OMNIS SAPIENTIA, quæ æterna spectat, ET OPERUM SCIENTIA, id est, rerum agenda-rum cognitio; ET DISCIPLINA, sive recta descendi, imò et vitam insistenti dicitur: omnia enim sapientiâ à Domino Deo est, velut radioli descendens à magno illo intelligente sole et patre lunatione.

VERS. 17. — UT SCIAM DISPOSITIONEM ORBIS TERRARUM; id est, constructionem et fabricam, partiumque singularum, cœli, terræ, elementorum, virtutes, naturam et positionem (1).

dos saints, qui consiste à préférer Dieu à tout, et à aimer à faire sa volonté sainte, en la préférant à la sienne propre. (Calmet.)

(1) Ut sciam scilicet ordinem, regimen, insituti-

VERS. 18. — VICISSITUDINE PERMUTATIONES: quomodo alternantur quatuor tempestates anni, imò nox et dies, inter se commutantur. COMMUTATIONES TEMPORUM, quomodo sibi frigora, calores, siccitates, pluvieque succedant.

VERS. 20. — IRAS BESTIARUM, id est, naturales antipathias, ipsarumque causas, proinde consequenter quomodo curandae sint. COGITATIONES HOMINUM, quia quomodo in aquis resplendet vultus prospectivum, ita corda hominum manifesta sunt prudentibus, qui non tantum ex corporis constitutione inclinationes animae, sed sapè ex uno verbo, unoque nieta oculatorum, totam penè hominis constitutionem, cogitationes, simulationes ac dissimulationes conjungunt (1).

VERS. 22. — EST ENIM IN ILLA, sapientia scilicet, SPIRITUS INTELLIGENTIAE SANCTUS. Pulcherrimis elogiis et epithetis spiritum sapientiae describit: quod S. Ambrosius, variis in locis, de Incarnat. cap. ult., tract. in Symbolum, c. 7, de Spiritu sancto, c. 19 et 25, intelligit de Spiritu sancto, tertiâ scilicet personâ Trinitatis; qui in sapientia esse dicitur, quia ab illâ procedit, manens ta-

men, creatorem; quo nexu universa partes jungantur, quibus unquamque respondeat, aut à quibus invicem pendeat, quâ ratione formentur nubes, imbres, tonitrua, et reliqua quae in naturâ conspiciuntur. Uno verbo, eximium hic philosophum sese prædicat Salomon. Illud sibi proposuisse videtur hujus libri auctor, ut veram sapientiam philosophiae ethicorum præstare ostenderet. Salomonis sapientiam, et immensam rerum naturarum eruditionem nobilissimâ oratione commendat Scriptura. Ipsemet Sapiens ita loquens inducit in Proverbis sapientiam: *Domina possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret à principio. Ab æterno ordinata sum, et ex antiquis antequam terra foret. Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram. Quando præparabat caelos, cum aëro; quando certâ lege et gyro vallabat abyssos,.... cum eorum, cuncta componens, etc.*

VIRTUTES ELEMENTORUM, vires, qualitates, temperationum; quid sit quod eâ in mundi hujus mole et animalium corporibus jungit et servat; quid sit quo separantur et dissipantur. Porrò hoc præcipuum est medicorum studium. (Calmet.)

(1) NATURAS ANIMALIUM, ET IRAS BESTIARUM, affectus bestiarum. Optime explicatur Græcus de bestiarum instinctu et propensione. Salomon dicitur in 3 Reg. 4 scripsisse de animalium, avium, reptilium pisciumque naturâ. Scripsit etiam differentias virgultorum, et virtutes radicum. (Calmet.)

VERS. 21. — OMNIVM ARTIFEX DOCVIT ME SAPIENTIA. Rectè dicitur in vers. 17 locum Proverbiorum, ubi Sapientia rerum omnium creatio præfuisse dicitur; quomobrem quid in illâ gestum sit, ipsa optime omnium novat, neque melior Salomoni magistra esse potuit. Sapientia, quæ Deus animam Salomonis imbuti, surculis et radius fuit æternæ illius Sapientiae, quam sibi increatâ Verbi et Filii Dei nomine veneratur. Divinæ hujus Sapientiae ministerio Deus orbem condidit. Quæ homini communicatur, ab illâ ex naturâ differt; at altera aliquid è proprietatibus suis, eua causa effectui, illi communicat. Quæ in hoc libro de Sapientia legitur, nunc de sapientia increatâ, nunc de creatâ et homini concessa intelligenda sunt. (Calmet.)

Sapientiam intelligit eam quæ contingit hominibus. Deî munere; omnium autem reperitrem. Sed, ut dixi, in sapientia præcipue pietatem comprehendit; cetera et velut ornamenta accedunt. (Grotius.)

men in illâ per identitatem essentiae. Sed quia datur hic ratio, cur omnium artifex Sapientia ipsum tantâ potuerit docere, itaque vers. 24, tanquam ratio aliqui præcedentium epithetorum subjungitur: *Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia, satis aptè intelligi possunt de ipsâ sapientia, de quâ toto libro est sermo. In illâ ergo sapientia est spiritus intelligentiæ, id est, intelligens et sagax, quia ipsamet est Spiritus, sicut in Deo qui est vita, essentia, bonitas, dicitur esse vita, etc. Sic de Filio, Isaia 45: *Tantum in te est Deus. Unicus, Græcè, unigenitus; quod ipsum probat secundam personam intelligi. MULTIPLEX, charismatum multitudine, vel, ut inquit Ambrosius in Symbolum cap. 9, eò quod multa in se habeat, et per ea omnia usque nunc, nec in aliquid eorum quod operatur, ipse mutatur. Item, quia multipliciter filiis hominum inspiratur, ad usum, ad miraculum, ad salutem, ad auxilium, ad solatium, ad fervorem, ut ait Bernardus sermone 5 de Pentecoste. SUTTLIS, non tantum intelligendi perspicacia, quo sensu postea acutus vocatur, sed naturæ actionisque penetrabilitate, quia sermo Dei et sapientia penetrabilior est omni gladio accipiti, pertinens usque ad divisionem animæ et corporis, etc. DISERTUS, quia linguis infantum facit disertas, dans homini os et sapientiam, cui non possunt resistere adversarii; nam omnia penè epitheta hic posita causaliter possunt intelligi, et nonnulla debent; quod scilicet tales reddat eos quos inhabitat sapientia. MOBILIS, quia per infusa Spiritus sancti dona facile nos reddit mobiles ad ejus impulsus excipiendo: *stabilis enim manens dat cuncta moveri*; vel, ut inquit Gregor. homil. 5 in Ezech., mobilis dicitur, quia ubique etiam nescientibus se presentem exhibet, et occurrit instar hominis, qui hæc illic discurrens; ex improvise presens est; qui tamen Spiritus sapientiae infra vocatur (1).**

(1) Probabilis hic locus exponitur, ut spiritus intelligentiæ dicitur unicus simul et multiplex. *Unicus*, id est, unigenitus (id enim vox Græca significat), vel quia Filius Dei, qui est Sapientia Patris, unigenitus est; vel quia quidquid de illo spiritu participat ab homine, unum est genere, seu origine, ut ipse à Deo auctore profectum. *Multiplex* verò, quia idem intelligente spiritus, circa multa, id est, omnia, quaecumque sunt intelligenda, versatur; ipsur hominem rerum plurimarum cognitione imbuti. Et hunc sensum, ea quæ proxime præcedunt, omnino esse præcedunt. (Estius.)

Spiritum sanctum intellige, vivificantem, eujuslibet luminis bonorumque omnium fontem, tertiam sanctissimam Trinitatis personam, quæ eadem est substantia et natura cum increatâ Sapientia, de qua mox egimus. Cum verò id quod de increatâ dictum est, de creatâ sapientia dici ex parte queat; ita ea quæ de Spiritu divino hic dicuntur, ex alterâ parte spectatâ, hominis spiritum, coelesti lumine illustratâ, aptantur. Cum enim in his quæ ad naturam spectant, ea quæ propria creaturâ pertinent, intellectui hominis sancti et illustrati tribuitur id quod uni sancto Spiritui, sanctificanti eum quæ illustranti, convenit. Spiritus sanctus naturâ sanctus est, unicus essentia, multiplex effectibus, subtilis et acutus, qui ubique est, omnia videt, omnia novit (vide supra, 1, 7); disertus, linguis mutorum solvens, au-

VERS. 25. — STABILIS, quia per naturam omnia continet; in promissis fidelis est, et cor hominis in bono firmat, statuens supra petram pedes nostros. CERTES, id est, manifestus, quia certus, perspicuus seu manifestè est iis quæ facta sunt, à nobis agnoscitur. Infra verò vocatur CERTUS, quia non errat vel fallitur, nihil habens pro probabilis vel ambiguo. QUEM NIHIL VETAT, quominus ubi libeat, operetur; non enim est in potestate hominis prohibere Spiritum, neque est qui possit resistere ejus voluntati, si salvare decrevit. SECURUS, id est, sine mordenti anxietate; idque quia ne malis tangi, nec propositis suis potest frustrari. Adde quod tales reddat justos: *opus enim justitiæ pax et securitas usque in sempiternum. BENIGNUS*, in adhortando, consolando, corripiendo. OMNEM HABENS VIRTUTEM, id est, omnipotens, ut habet Gregor., ex quo Spiritus sancti divinitatem loco supra citato probat Ambrosius. QUI CAPIT OMNES SPIRITUS, quia omnia scrutatur, *etiam profunda Dei*, habens in se omnes thesauros spirituales absconditos, spiritum sapientiae et scientiæ, spiritum fidei, virtutis et continentie, etc., denique quia omnes spiritus humanos atque angelicos eminentiâ potestatis continet, scientiæ sublimitate comprehendit, naturæ sublimitate pervadit. Sequentia tria epitheta, INTELLIGIBILIS, PRECEDENS, SUTTLIS, Græci jungunt in accusativo precedens, hoc modo: *Qui capit omnes spiritus, intelligibilis, mundus, etc.*, sed faciliè hæc, in aliam litteram mutatum fuit (1).

VERS. 24. — OMNIBUS ENIM MOBILIBUS MOBILIOR EST SAPIENTIA, parit in se, quia operandi celeritate omnia superat, præoccupans causas, preveniens vota, præcurrens cogitationes; partim in operibus, quia omnibus creaturarum operationibus et maxime mentibus hominum, tantâ se mobilitate et quasi flexibilitate accommodat, ut ipsa una manens infinitis modis videatur variari. Græci autem sumunt hæc activè hoc sensu: *Omnis motu vel movente magis motiva est sapientia, quia omnibus causis moventibus velocior est et efficacior* (2). ATTINGIT AUTEM MOSQUE vel pervicacissimos insuperabili diviniæ virtutis quamlibet in partem trahens. Græcus, *vincitrem mobilis, tendis*, nunquam non agens, nunquam otiosus, *Mobilis, Græcè ἄνωγος, perspicuus, lucidus*, evidens. Idem fortassè epitheton est, quod auctor Vulgate reddidit disertum. Addit Spiritum certum esse, securum, falsitate dolique carentem. Græcus, *ἄνωγος, manifestus. QUEM NIHIL VETAT, BENEFACTENS. Plures legunt: Quem nihil vetat beneficere.* (Calmet.)

(1) HUMANIS, BENIGNUS. Græcus fert solutio humanis. Qui CAPIT OMNES SPIRITUS, Non corporeo modo, verum etiam spirales res Dei Spiritus intuetur ac pervadit. Spiritus omnes in illius potestate sunt. Ipse tenuitate, penetrandi vi, profunditate, superat quidquid tenuissimum et acutissimum in reliquis spiritibus est. INTELLIGIBILIS, MUNDES, SUTTLIS. Romana Græci editio ita legit hunc locum, cum superioribus junctum: *Omnes spiritus acutissimos, purissimos, subtilissimos pervadens.* Congeruntur hæc epitheta, ut divini Spiritus supra creatas mentes præstantia significetur. (Calmet.)

(2) Tribuitur hoc sapientie, nempe quod per omnia extendat et diffundat se ejus operatio; quodque om-

NIQUE PROPTER SUAM MUNDITIAM, id est, naturæ simplicitatem et puritatem; ex quibus fit non ut nihil imundum attingat, sed ut illum atque omnimodè purissimum nulla essentia limitatio circumscripta, nulla materia feculentia sordese coinquinet, quominus illæbus vitæ peringat; sicut solis radii, qui nullis vorticibus inquinantur, ut pulchrè August. de Fide contra Manichæos, cap. 4.

VERS. 25. — VAPOR EST ENIM VIRTUTIS DEI, id est, procedit à Deo Patre, ut vapor ab aquâ, cui consubstantialis est. Quamquam aliqui velint vaporem dici, quod ut odor exhalatur ex flore, ita sapientiâ velut vitalis quædam fragrantia à Patre procedit. Sed primum aptius quadrat; exponens enim consubstantialitatem, clarior addit: *ET EMANATIO QUÆDAM EST CLARITATIS DEI SINCERÆ*, id est, velut virtus sincerus seu limpidissimus, ex claritate Dei Patris ut ex fonte emanat; quibus verbis et consubstantialitatem et generationis ejus modum exponit: quod enim emanat, maxime sicut rivus, de substantiâ alterius procedit, ut docet Aug. 2 de Animâ et ejus origine, cap. 5 et 5. Rursùm vapor nubilus est, sapientiâ sincera; vapor enim emanat ex obscuris feculentisque corporibus; sapientiâ ex claritate omnipotentis Dei, ut proinde omnipotens et Patri æqualis processerit: Pater enim nullâ generandi infirmitate, non communicandâ aequalitatis invidiâ potest prohiberi.

VERS. 26. — CANDOR EST ENIM LUCIS ÆTERNÆ: Quid hoc aliud, inquit Aug. lib. 4 de Trinitate, c. 20, quàm lux est lucis æternæ? candor quippe lucis, quid nisi lux est? Et idè coæterna luci, de qua lux est. Maluit autem dicere candor, id est, splendor lucis, quàm, lux lucis, ne obscurior putaretur ista quæ manet, quàm ista de qua manet. Hoc est ergo quod dicit Symbolum: *Lumen de lumine*, et Paulus: *Splendor gloriæ*. Ex quibus coæternitate Filii cum Patre probant Ambros. lib. 1 de Fide, cap. 4, et August. tom supra, tom tractat. 20 in Joan.: *Si separas, inquit, candorem solis à sole, separa Verbum à Patre.* SPECULEM SINE MACULA DEI MAJESTATIS, quia instar speculi nitidissimi atque tersissimi, sine illâ obscuritate majestatem Dei Patris ita representat, ut quidquid Patre habeat, quidquid operetur, hoc et Filius habeat et faciat similiter. Quod Patri convenit, Filio competit, quia vi intellectus in identitate substantiæ diviniæ proceditur; nulla enim creatura ita potest esse speculum divinitatis, ut eâ cognita tanquam objecto, Deus sine ullo ænigmatè, aut obscuritate cognoscatur, ut satis insinuat Christus, cum dicit: *Qui videt me, videt et Patrem*. Ex quo proinde tenuitate, penetrandi vi, profunditate, superat quidquid tenuissimum et acutissimum in reliquis spiritibus est.

INTELLIGIBILIS, MUNDES, SUTTLIS. Romana Græci editio ita legit hunc locum, cum superioribus junctum: *Omnes spiritus acutissimos, purissimos, subtilissimos pervadens.* Congeruntur hæc epitheta, ut divini Spiritus supra creatas mentes præstantia significetur. (Calmet.)

(2) Tribuitur hoc sapientie, nempe quod per omnia extendat et diffundat se ejus operatio; quodque om-

nibus rebus motum et actionem tribuat, ipsa in se immobilis permanens. Exponit idipsum sapiens initio capit sequentis, dicens: *Attingit ergo ad finem fortiter*, etc. Hæc perlinet, quod Plato dixit Deum seipsum movere, scilicet, ut D. Thomas explicat part. 1, q. 9, art. 1, ad 1, quia per se agit et movet, non motus ab alio principio. (Estius.)

lius; quod simile est illi quod Paulus dicit: *Character sue figura substantia Patris*; utroque enim loco significatur, instar characteris qui sigillo exprimitur, Filium tanquam imaginem à Patre exprimi ac produci. De quibus breviter Ambros. lib. 1 de Fide, cap. 4: «Vide, inquit, quanta dicantur: Splendor sive candor, quod charitas paterna lucis in Filio sit; speculum sine macula, quod Pater videatur in Filio; imago bonitatis, quod non corpus in corpore, sed virtus in Filio tota cernatur, imago docet non esse dissimilem; character expressum, splendor æternum (1).»

VERS. 27. — ET IN SE PERMANENS, sine ulla vel perfectionum, vel cogitationum sibi succedentium mutatione, aut vicissitudinali obumbratione. OMNIA INNOVAT, non producta producentem, producta conservans, collapsa redintegrans, vetustum hominem renovans, ut ambulet in vite novitate, denique novos celos et novam terram creans. ET PER NATIONES, id est, per singulas hominum generationes, sive per omne hominum genus. IN ANIMAS SANCTAS SE TRANSFERT, ut earum spiritum innovet, excitando, illuminando, sanctificando: non ergo se transfert loci commutatione; sed effectum divinitate (2).

(1) CANDOR EST ENIM LOCUS ATERNE, in Græco, *εὐφραίνετα*, id est, quasi *ad repositam in umbra*. Hanc vocem sensu eminentissimo de Christo interpretat divinus et Helagræ scriptor 1, 5. Philo de Summis: «Sicut enim qui solent ipsum videre non possunt, vident splendorem solis reperiunt, et luce mutationes pro ipsa; ita et Dei imaginem, nuntium ipsius sermonem, pro ipso contemplantur.»

ET SPECULUM SINE MACULA DEI MAJESTATIS. Vocat *speculum non ventisum*, quia sunt plana, non media depressa, non elata, non aversa, non obliqua. Vide Plinium 35, 9.

ET IMAGO BONITATIS ILLIUS. Hoc quoque hominem sublimissimo sensu Christo tribuit Paulus 2 Cor. 4, 4, 1 Coloss. 1, 15. Philo: De unius imperio, sermo enim est Dei imago, per quem totus mundus est conditus. (Grotius.)

(2) ET CUM SIT UNA, OMNIA POTEST. Unum, *actus*, est mens; omnia *potentia*.

ET IN SE PERMANENS OMNIA INNOVAT. Veritates

CAPUT VIII.

1. Attingit ergo à fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.
2. Hanc amavi, et exquisivi à juventute mea, et quasi sponsam mihi cum assumere, et amator factus sum forme illius.
3. Generositate illius glorificat, contubernium habens Dei; sed et omnium Dominus dilexi illum.
4. Doctrinam enim est disciplinam Dei, et electrix operum illius.
5. Et si divitiæ appetuntur in vitâ, quid sapientiam locupletius, quæ operatur omnia?
6. Si autem sensus operatur, quis horum que sunt, magis quam illa est artifex?
7. Et si iustitiam quis diligit, labores huius magnas habet virtutes; sobrietatem enim et prudentiam docet, et iustitiam, et virtutem, quibus utilis nihil est in vitâ hominibus.
8. Et si multitudinem scientiæ desiderat quis, scit

VERS. 28. — NEMINEM ENIM DILIGIT DEUS, tanquam amicum scilicet, nisi qui cum sapientia inhabitat, quasi cum conjugio suâ in eodem domicilio commorandam, ut indicant Græca; unde infra sapientiam tanquam sponsam suam latè describit. Inhabitabit autem ille cum sapientia, in quo habitat sapientia, non enim putandum est solum Spiritum sanctum sanctificato inhabitare, sed totam Trinitatem.

VERS. 29. — LUCI COMPARATA INVENTUR PRIOR, non tantum tempore, seu æternitate, sed maxime dignitate et præstantiâ. Rationem addit:

VERS. 30. — ILLI ENIM SUCCEDIT NOX, luce videlicet solis occumbente. SAPIENTIAM AUTEM NON VINCIT MALITIA, non tantum quia per suam essentiam sancta et munda est, ita ut nulla tenebreque nihilque inquinatum in eam possit incurere, sed quia ipsammet ab aliorum malitiâ vincit nequit; imò illam vicit, quando occasione venit: quam non invenit in homine, in *hæsurro indeficienti: sue pietatis invenit*, ut ait Bernard. homil. 2 super Missas (1).

aterræ semper eadem sunt, sed diversis rebus applicantur, ut *universali ad particularia*.

ET PER NATIONES IN ANIMAS SANCTAS SE TRANSFERT, id est, per *relates diversas*. (Grotius.)

(1) ILLI PARTI SUAVIORI AUX HOMINUM que la maliganté des méchants a prévalu sur l'innocence et la sagesse des bons. Ils ont opprimé et foulé aux pieds les justes, et après une longue persécution, ils les ont fait mourir d'une mort cruelle. Mais si la maliganté a paru alors avoir le dessus, ce n'a été qu'aux yeux des insensés, comme il a été dit auparavant, et la sagesse est demeurée toujours victorieuse aux yeux des sages.

On peut dire encore sur cette parole, que les vrais sages sont ceux en qui la nuit de l'iniquité ne succède point au jour de la vérité et de la justice. La sagesse du monde est inégale et inconsistante. Elle paraît forte et juste aujourd'hui, elle sera demain lâche et injuste. Elle est mêlée de clarté et de ténèbres, de bien et de mal. Mais la sagesse de Dieu et des hommes de Dieu est toujours égale. Elle a pour principe le Père des lumières, dont saint Jacques dit, qu'il n'est susceptible ni de vicissitude ni d'ombre. Elle n'a pour but en toutes choses que de lui plaire, et demeurant toujours attachée à Dieu, elle devient immuable comme lui-même. (Sacy.)

CHAPITRE VIII.

1. La sagesse atteint avec force depuis une extrémité jusqu'à l'autre, et elle dispose tout avec douceur.
2. Je l'ai aimée, je l'ai recherchée dès ma jeunesse, et j'ai tâché de l'avoir pour épouse, et j'ai été épris de sa beauté.
3. Elle fait voir la gloire de son origine, en ce qu'elle est étroitement unie à Dieu, et qu'elle est aimée de celui qui est le Seigneur de toutes choses.
4. C'est elle qui enseigne la science de Dieu, et qui est la directrice de ses ouvrages.
5. Si l'on souhaite les richesses de cette vie, qu'y a-t-il de plus riche que la sagesse qui fait toutes choses?
6. Si l'esprit de l'homme fait quelques ouvrages, qui à plus de part qu'elle dans cet art avec lequel toutes choses ont été faites?
7. Si quelqu'un aime la justice, les grandes vertus sont encore son ouvrage; c'est elle qui enseigne la tempérance, la prudence, la justice et la force, qui sont les choses du monde les plus utiles à l'homme dans cette vie.
8. Si quelqu'un désire la profondeur de la science;

præsertim, et de futuris æstimat; scit versutias sermonum et dissolutions argumentorum; signa et monstra scit antequam fiant, et eventus temporum et seculorum.

9. Proposui ergo hanc adducere mihi ad convivendum, sciens quoniam mecum communicabit de bonis, et erit allocutio cogitationis et taciti mei.

10. Habebō propter hanc claritatem ad turbas, et honorem apud seniores juvenis;

11. Et acutus inveniar in iudicio, et in conspectu potentium admirabilis ero, et facies principum mirabuntur me;

12. Tacentem ac sustinebunt, et loquentem me respicient, et sermōnante me plura, manus ori suo imponent.

13. Præterea habebō per hanc, immortalitatem; et memoriam æternam his qui post me futuri sunt, relinquam.

14. Disponam populos, et nationes mihi erunt subditi.

15. Timebunt me audientes reges horridi, in multitudine videbor bonus, et in bello fortis.

16. Intrans in domum meam, conqueſcam cum illâ; non enim habet amaritudinem conversatio illius, nec tædium convictus illius, sed lætitiâ et gaudium.

17. Hæc cogitans apud me, et commemorans in corde meo: quoniam immortalis est in cogitatione sapientia;

18. Et in amicitia illius delectatio bona; et in operibus manuum illius honestas sine defectione, et in certamine loquæte illius sapientia, et præclaritas in communicatione sermonum ipsius; circumlata quærens, ut mihi illam assumerem.

19. Puer autem eram ingeniosus, et sortitus sum animam bonam;

20. Et cum essem magis bonus, veni ad corpus incoquinatum.

21. Et ut scivi quoniam aliter non possem esse contentus, nisi Deus det (et hoc ipsum erat sapientia; scire cupis esse hoc donum), adi Dominum, et deprecatus sum illum, et dixi ex totis præcordiis meis:

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — ATTINGIT ERGO A FINE USQUE AD FINEM, id est, à fine superiore, quod est initium spiritualis creaturæ, usque ad finem inferiorem, quod est mors corporis; inquit Augustinus lib. 4 de Trinitate, c. 15, insinuans utramque finem in Incarnatione fuisse conjunctum. Vel claritas, ut Bernardus lib. de Gratia et lib. Arbitr. versus finem, à summo celo usque ad inferiores partes terre, à maximo angelo usque ad minimum vermiculum: Tantum enim significatur essentia suæ penitentiæ ac operationis efficaciam divinam sapientiam omnia ab uno extremo usque ad alterum, ut habet Græcus, penetrare atque pervadere: Fortiter, quia quidquid quocumque modo decerit, nullo impediante, nullo defectu, inatigabili

c'est elle qui sait le passé, et qui juge de l'avenir, elle pénétre ce qu'il y a de plus subtil dans les discours, et de plus précieux dans les arguments, elle connaît les signes et les prodiges avant qu'ils paraissent, et ce qui doit arriver dans la succession des temps et des siècles.

9. J'ai donc résolu de la prendre avec moi pour la compagnie de ma vie, sachant qu'elle me fera part de ses biens, et que dans mes peines et dans mes ennuis elle sera ma consolation.

10. Elle me rendra l'honneur parmi les peuples; et quoique jeune, je serai honoré des vieillards;

11. On reconnaîtra la pénétration de mon esprit dans les jugemens; les plus puissants seront surpris, lorsqu'ils me verront; et les princes témoigneront leur admiration sur leurs visages.

12. Quand je me tais, ils attendront que je parle; quand je parlerai, ils me regarderont attentivement; et quand je m'écouterai dans mes discours, ils mettront la main sur leur bouche.

13. C'est elle aussi qui me donnera l'immortalité, et c'est par elle que je rendrai la mémoire de mon nom éternelle dans la postérité.

14. Par elle je gouvernerai les peuples, et les nations me seront soumises.

15. Les rois les plus redoutables craindront, lorsqu'ils entendront parler de moi; je serai vu que je suis bon à mon peuple, et vaillant dans la guerre.

16. Entrant dans ma maison, je trouverai non repos avec elle; car sa conversation n'a rien de désagréable, ni sa compagnie rien d'ennuyeux; mais on n'y trouve que de la satisfaction et de la joie.

17. Avant donc pensé à ces choses, et les ayant méditées dans mon cœur, considérant que je trouverais l'immortalité dans l'union avec la sagesse,

18. Une joie pure dans son amitié, des richesses inépuisables dans les ouvrages de ses mains, l'intelligence dans ses confères et ses entretiens, et une grande gloire dans la communication de ses discours; j'allai la chercher de tous côtés, afin de la prendre pour ma compagne.

19. J'étais un enfant bien né et j'avais reçu de Dieu une bonne âme;

20. Et devenant bon de plus en plus, j'ai réussi à posséder un corps sans souillure.

21. Et comme je savais que je ne pouvais avoir la continence, si Dieu ne me la donnait (et c'était déjà un effet de la sagesse de savoir de qui je devais recevoir ce don), je m'adressai au Seigneur, je lui fis ma prière, et je lui dis de tout mon cœur:

Cujus sapientie imitatione monet Bernardus loco citato, ut ratio fortiter imperet sensui, et per hilaritatem promptitudinemque suaviter. Hujus ergo sapientie tot magnificis egiis commendate amore se exarsisse consequenter testatur, ita ut illius conubium ambierit. Ejus interim velit sponsæ suæ mirabiles dotes, quas amatores spectare solent, prolisè describit, pulchritudinem, generis nobilitatem, educationem in aula Dei, omnium rerum scientiam, divitias, virtutes omniæ, convitiis suavitatem, denique omnium rerum cõrum copiam, quam velut matrimonialem dotem amatoribus suis confert (1).

VERS. 5. — GNEROSITATEM ILLIUS GLORIFICAT, etc., id est, ipsa sapientia celebrat et gloriosam ostendit generositatem illius, id est, suam generis et prosapie ex Deo patre nobilitatem; Græcè enim deest *illius*; et sæpè in Scripturâ personæ de se velut de tertio quopiam loquuntur. CONTUBERNIUM HABENS DEI, quia Dei fruiiur convitiis et consortio, tanquam unigenita proles que est in sinu Patris. SED ET OMNIUM DOMINUS, nullius nempe indignus, dilexit ILLAM, tanquam omnium arcanorum divinorum consciam; quod magnoperè dignitatem ejus commendat (2).

VERS. 4. — DOCTRINÆ EST ENIM DISCIPLINÆ DEI, sive scientiæ Dei, cujus veluti doctrix mystes est, sive *initiatrix*, ut habet Græcè; cum enim Deum nemo vidit unquam, Unigenitus qui est in sinu Patris ipse enarravit, atque adinveniens omnem viam disciplinæ tradidit eam Jacob pueri suo et Israel dilecto suo. ET ELECTRIX OPERUM ILLIUS, quia mandatorum Dei adimpletionem in hominibus operatur, quorum et ipsa providet electrix est, quia dilectrix. Assignat autem hic Salomon multas dotes ac munia divinæ sapientiæ, quæ ipsa partim per se præstat, partim per creatam sapientiam operatur in hominibus, quibus eam aspirat, et quibus ipsa tanquam sponsa conjungitur (3).

(1) *Attingit*, etc. Scilicet Deus omnes alias causas movet, et ad operationes suas applicat, adeoque prius natura, etsi non prius tempore, effectus omnes causarum secundarum ipse producit; sed suaviter, hoc est, secundum rationem ipsius causæ secundæ.

(Estius.)

(2) GNEROSITATEM (splendorem generis) ILLIUS, suam, GLORIFICAT. Commendat ipsa sapientia. CONTUBERNIUM; ex eo quòd consociet Deo. DILEXIT ILLAM, et in sinu suo genitum et ad homines postea propagatam. (Bossuet.)

(3) DOCTRINÆ ENIM EST DISCIPLINÆ DEI, ET ELECTRIX OPERUM ILLIUS. Pro *doctrinæ* Græcè est *païce*, id est, *mystes*; id est, secretorum Dei conscia et quasi secretaria, eorumdemque revelatrix et doctrix, quæ scilicet novit arcana Dei, et quibus vult, ea revelat. Rursum *mystes*, id est, sacerdotissa et *initiatrix*; quæ scilicet alios sacris initiat, ac sacerdotes et prophetas (est enim ipsa prophetis æquæ ac mystis) constituit, ut dicit c. 7, 27. Secreta enim, sacra præsentim, non nisi sacerdotibus creduntur et committuntur. Unde Vatablus veritè: *Scientia Dei sacerdos est, et operum ejus antistes*; Nannius: *Est enim sacerdos Dei, id est, mysteriorum Dei conscia et cultrix*; Jansenius: *Est enim arcanorum Dei portia*; Budæus: *Initiatrix, dux, interpres*; Cantacruenus: *Residens in consilio Dei, et veniens que ad illum spectant nocens*, juxta illud

VERS. 6. — SI AUTEM SENSUS OPERATUR, id est, artificum prudentia pulchrum aliquid opus molitur,

Prov. 8, 12: *Ego sapientia habito in consilio, et eruditior interum cogitationibus*; *placere*, enim vocatur mysteriorum conscius, qui ea velut arcana celat, et non nisi dignis revelat, ita dicitur *τὸ πρῶτον τὸ σὺν ἡμῶν*, id est, ab obsequando oro, quòd os habuit clausum et quasi observatum. Sicut ergo sacerdos et mystes mysteria celat, et quæ divina sunt pro dignitate tractat, ita et sapientia, ac sapiens sapientiæ beneficio initiatur, Deum dignè colit et sanctè tractat sancta; quod et alios ad hoc idoneos eadem docet, Deumque dignè et sanctè colere docet. Simili phrasè ait Celsus jurisconsultus: «Jus est ars boni et æqui, cuius merito nos quis sacerdotes appellet; justitiam namque colimus, boni et æqui notitiam profitemur: hæc autem sacra sunt; ergo ejus professores sunt quasi sacerdotes. Dai causam ejus quod dixit: «Sed et omnium Dominus dilexit illam; quia sapientia est quasi quidam sacerdos, et mystica magistra sanctæ Dei disciplinæ et scientiæ. Deum hominibus declarat et humanèstat; nam si, ut dicitur Daniel. 4, 2, 3, qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudunt multos, quasi stelle in perpetuas æternitates, quanto magis que omnes erudit, et Dei amicos facit? Ita à Castro. Rursum, q. d.: Deus diligit sapientiam; nam ex eo quòd eam amet, fecit eam suam mystin. Id est, mysteriorum omnium et secretorum consciam, juxta illud Christi: *Jan non dico vos scire, etc.*, etc. *amicos*, quia omnia *inveniente*, *auditi à Patre meo, nota feci vobis*, Joan. 15, 15; summum enim amoris et amicitie signum est, communicare aliquid sua secreta. Ad hæc fecit eam suam mystin, vel mystida, id est, doctrinæ suorum mysteriorum, ac antistitem suorum sacerdotum, ac electricæ operum suorum: præfeci ergo eam, tam doctrinæ et sacris, quam operibus suis, ut quilibet illa eligit, hoc Deus operetur; quod illa negligit, hoc Deus pariter negligat et non operetur. Ultramque autem summi amoris est indicium.

Est hæc quarta dos sponsæ nostræ, puta sapientiæ, quod scilicet ipsa sit sacerdos et mystis, id est, doctrix disciplinæ, Græcè *inveitrix*, id est, scientiæ Dei, quod scilicet instruat et doceat nos scientiam sanctorum, quæ Deum cognoscamus, colamus, amemus eâ fide, religione et pietate, quâ tantam majestatem decet. Id præstitit Christus, qui est sapientia incarnata, ac summus mystes, sacerdos et pontifex in æternum secundum ordinem Melchisedec; unde de illo ait S. Joan. c. 1, 18: *Deum nemo vidit unquam*; *Unigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit*; qui proinde Isaiæ 9, 6, vocatur *magis consilii angelus*, id est, nuncius, juxta Septuag. Unde et Christus Joan. 7, 14: *Mea doctrina*, inquit, *non est mea, sed ejus qui misit me*. Denique ipse novus mystes, novos sacerdotes, novos legis evangelicæ doctores, puta Apostolos et discipulos, instituit, instruxit, consecravit, ac per totum orbem misit et in dies mittit.

Symbolicè noster Pineda lib. 3 de Rebus Salomonis c. 26, n. 5, per sapientiam accipiens theologiam, hæc egiæ eadem adaptat. Theologia, inquit, theologum nobilitat, facitque illustrem. Primò, quia ipsa nobilitatem supremam inter omnes scientias obtinet; secundò, assidue conversatur cum Deo, de quo disse-rit; tertio, conscia est mysteriorum Dei; quartò, divina docet; quinto, tantum excellit scientias naturales, quantum sacerdos laicos; sexto, tam familiaris est Deo, quam huic sacerdos; septimò, quia Cantacruenz. in id: «Hanc amavi ex theologia adyis et penetrabilibus, animam Salomonis contendisse ad hujusmodi amoris allationem» affirmat.

ET ELECTRIX OPERUM ILLIUS. Græcè, *zētrix*, id est, *electrix*; pro quo Arabistibus Nicens in sac. Script. quest. 78 (existat tom. 6 Biblioth. SS. Petrum) Cantacruenz. et Budæus in Comment. lingue Græcæ, legunt *zētrix*, id est, *inveitrix operum illius*. Sicut

QUIS HORUM QUÆ SUNT, etc., id est, quis pulcherrimam hæc rerum omnium materialium et artificialium universitatem magis quam ipsa elaboravit (4)?

VERS. 7. — ET SI JUSTITIAM EUS DILIGIT, hoc est, vite sanctitatem, quæ etiam ipsemet sponsus ornatur. Hæc est justitia generaliter dicta; nam paulò post strictius accipitur. LABORES HUIUS MAGNAS HABENT VIRTUTES, Græcè, *labores hujus sunt virtutes*, id est, proprium ipsius opus et labor est, veras hominum animis virtutes inspirare. SOBRIETATEM ENIM DOCEAT, id est, temperantiam, quæ concupiscibiles passiones frænat; ET PRUDENTIAM, quæ discernit inter bonum et malum; ET VIRTUTEM, Græcè *fortitudinem*, quæ partem irascibilem ratione moderatur, ut neque temeritate prosiliat, neque terribilium timore retrocedat. QUIBUS UTILIUS NIHIL EST IN VITA HOMINIBUS, in vitâ nempe humanâ ad homines comparatâ. Virtutes enim iste quatuor cardinales, omnium etiam philosophorum ore decantantæ, ad quas etiam ceterarum enim canis venaticus olfactit, et olfactu invenit capite leporem, sic sapientia solerter indagat, et invenit mille agendi operumque modos et rationes. Unde Vatablus veritè, *inveitrix operum ejus*; q. d.: Sapientia Dei, tum essentialis, tum notionalis, quæ Pater æternus produxit Filium, artificiosè invenit omnia Dei opera; nam ad miram ejus inventionem pertinet ornatus, varietas, summaque pulchritudo operum Dei. Ipsa ergo, quasi sagacitate quâdam admirandâ in nihilo ad eic, invenitque opera Dei, que cum ipso extra nihilum produxit. Secundo, tantam tamque mirabilem varietatem rerum commentatione et cogitatione adinvenit. Tertio, voluit eam id fecit, circa laborem et fatigationem. Quarto, quantum ad opera gratiæ, id fecit inventionem crucis Joan. 3, et sacramentorum, Eucharistiæ præsertim, Joan. c. 6 et 15, ac sanctitatis animarum, quasi pulchrarum pretiosarumque margaritarum; item resurrectionis et exaltationis sui corporis veri et mystici, non sine labore, sudore, cruce, nece.

Verum alii passim legunt *zētrix*, id est, *electrix*; q. d.: Sapientia præest omnibus Dei operibus, quare ex variis que sese offerunt, meliora seligit; licet enim duplex sapientia, quatenus prudentiam tangit, minus sit, scilicet primò, pro eubulum, id est, consultationem et consilium, inquirere et invenire; secundò, per synecim, id est, iudicium, commodiora et meliora ex eis seligere, teste Aristotele 6 Ethic. cap. 5, tamen hoc illo potius et præstantius est. Unde S. Hilari. in Psal. 127 veritè: *In labore utilium operum valida*, q. d.: Sapientia in mediis ad finem utilis eligat magis valida et efficaciæ. Noster Pineda lib. 5 de Rebus Salomonis, c. 3, n. 6, veritè, *inveitrix*; q. d.: Sapientia creaturæ Dei pro dignitate tractat, eligit optima, negligit viliora; rursum æquissimâ rationis trutinâ, cujusque merita atque dignitatem ponderat et examinat, ac cujusque id quod exigit vel meretur, assignat. Sic Christus ex tot millionibus hominum, ex mera gratiâ duodecim Apostolos elegit, qui converterent totum orbem. Sic et hodiè eligit viros apostolicos ad infidelium et hæreticorum conversionem, illisque gratias et dotes ad tantum opus necessarias, vel opportunas liberalitèr attribuit et assignat. (Corn. à Lap.)

(1) Si prudentiæ et solertiæ ope ea que volumus ad felicem exitum perducimus, bonaque, honores et gloriam consequimur, quid hæc facilius nobis comparat, quam sapientia? Vel: Si prudentia et solertia res adeò eximias agunt, quis melior harum artifex erit, quam sapientia? Ceteræ artes uni rei servantur, unamque rem doceant: at universalis omnium rerum ars est sapientia. (Galmet.)

omnium chorus velut ad suos cardines et duces convocatur, universam humanæ vite rationem inter homines bene dispositum; hominemque jam erga Deum, fide, spe, et charitate quam individue comitantur, dispositum esse supponunt (1).

VERS. 8. — ET SI MULTITUDINEM SCIENTIÆ QUIS DESIDERAT, non theoreticè, sed practice, quæ sese in vitæ humane directione gubernet; nam in originali est: *Multitudo experientie, quæ prudentia mater et nutrix est*. SCIT PRÆTERITA, omnia ab initio temporum, et scire facit nos, sicut in Moyse Genesim enarrant et prophetis apparuit. DE FUTURIS ÆSTIMAT, per tempusviam futurorum providentiam et scit rebus præteritis, ut Joseph sapientiam edoctus fecit. SCIT VERBUSTAS SERMONUM, quia penetrando verborum strophas, non sinit se decipi. DISSOLUTIONES ARGUMENTORUM, Græcè, *enigmatum*, id est, obscurissimorum figurisque occultorum sermonum et argumentorum, quibus enodandis ad miraculum usque Salomonem fecit excellere sapientia, et pro suo modulo excellunt omnes qui sapientia spiritu imbuti sunt; ipsa enim veritatis cognitio est subversio falsitatis. SIGNA ET MONSTRA SCIT ANTEQUAM FIANT, quia coli terræque portenta diu ante prænoscit. EVENTUS TEMPORUM ET SECCULORUM, quia scit quid singulis temporibus, imò seculis eventurum sit; cujus quidem præscientiæ tot testes habuit sapientia, quos habuit prophetas (2).

VERS. 9. — QUIA NECUM COMMUNICABIT DE BONIS, de pulchritudine, descendent, de divitiis, de generositate et ceteris; ET ERIT ALLOCUTIO COGNATIONIS ET TENDI, id est, solatium molestiarum et anxietum cogitationum, ut Græcè est, et tristitia; nihil enim magis animi anxietatem pellit, quam ex verâ sapientiæ penu hausta meditatio: quæ multorum etiam annorum solitudinem ita lenit, ut nec aëe lenocinis ad fallendum tempus, nec venationis, nec musicæ modulationis indigeant. Hactenus eos sapientiæ fructus exposuit, quorum utilitas maximè in privatos redundat: nunc illa potissimum prosequitur, que in republicæ emolumentum cedunt; nam honor sapien- tiam etiam apud magnates exhibitus, quomvis et sapienti gloriosus sit, ipsis tamen principibus ac populis est utilis, quia sic ad sapientiæ perceptionem præparantur. Quæ autem hic dicuntur, reipsâ sibi

(1) LABORES HUIUS MAGNAS HABENT VIRTUTES. *Virtutes cunctæ sunt effecta hujus, nempe sapientiæ*. Vera enim sapientia, cujus præcipua pars est Dei hominisque cognitio, omnes ex se virtutes gignit: Quorum generalissimæ, et ad quas ceteræ *proportionaliter* referri possunt, sunt prudentia in consiliis capiendis, fortitudo circa perniciem, temperantia circa voluptates, justitia in societate. (Grotius.)

(2) SCIT PRÆTERITA, ET DE FUTURIS ÆSTIMAT. Græcè: *Novit et præterita, et futura conjectari*, hoc est, ut arbitror, futura ex præteritis. VERBUSTAS SERMONUM: *ratiocinationum strophas*. *Dissolutiones argumentorum*: *enigmatum*. Græcè. *Signa et monstra scit antequam fiant*: quales conjectores volebat Christus cum diceret: *Fociem ergo oculi judicare nobis*; *signa autem temporum non potestis scire*? Matth. 16, 4, et illud: *Ab arbore autem facti discite parabolas*, etc. Matth. 24, 52, 55. (Bossuet.)

magna ex parte contigisse narrat Job, c. 29 (1).
VERS. 14. — DISPONAM POPULOS, leges ferendo et gubernando : quo quis enim magis praeostat sapientiam, eo alius cognoscis facit, spiritum huius inferi incorruptibilem in hoc seculo, et vitae futurae confert immortalitatem (1).

VERS. 15. — TIMEBUNT ME AUDIENTES REGES HORRENDI : metum enim ac venerationem ab invitis elicit sapientia, ita ut Nabuchodonosor in faciem suam caderet et Daniele adoraret, et Herodes Joannem morderet. IN MULTITUDINE VIDEBOR BONUS, id est, in populo, seu erga populum mihi subjectum iudicabor benignus et mansuetus. ET IN BELLO FORTIS : quia duce inprimis virtutes in rege tanquam populi duce et custode debent esse copulatae (2).

VERS. 16. — INSTANS IN DOMUM MEAM, ut in tumultuosis republicae negotiis paulisper in secessu respirarem ; CONVOCO ESCAM CUM ILLA, quietem animi ex sapientia velut spensam meae alloquio et meditatione mihi concilians. CAUSAM REDDIT : NOX ENIM HABET AMARITUDINEM CONVERSATIO ILLIUS, ut subinde solet uxorum et mulierum, quae saepe viris domi morte amarioribus sunt : SED LAETITIAM ET GAUDIUM, quia spiritus sapientiae super mel dulcis, et haereditas eius super mel et factum (3).

(1) Les grands du monde cherchent des sujets pour leurs intérêts particuliers, parce qu'ils ne sont grands qu'à proportion qu'on les sert et qu'on les honore. Mais Dieu e-t lui-même sa propre grandeur ; il n'a aucun besoin de tous les hommes. Que s'il les cherche et s'il les exhorte de venir à lui, ce n'est que pour les délivrer de leurs maux, pour leur faire part de ses biens, et pour les soulager dans toutes leurs peines. (Sacy.)

VERS. 12. — TALENTUM ME SUSTINEBUNT, expectabunt diem loquuti, et LOQUENTEM ME RESPICIUNT, intenti ora tenentur, ornatis meae admiratione. MELIUS NEMO, noxiorve hominum favore et obsequio disserat, quam Salomon. *Univera terra*, inquit Scriptura 5 Reg. 10, 24, desiderabat vultum Salomonis, ut audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius. El 5 Reg. 4, 34 : Veniebant de cunctis populis ad audientiam sapientiam Salomonis, et ubi universis regibus terra, qui audiebant sapientiam eius. Haec eadem sapientiae fama regnum Saba in Iudaeam accessit. Job de seipso agens 29, 9, cum rerum prosperitate frueatur, eandem ferocem sententiam habet : Principes desessant loqui, et dignum superponebant ori suo, rocem suam cohibebant duces, et lingua eorum gutturi suo adhererebat. *Auris audientis beatificabat me, et oculus videns testimonium redderebatur mihi.* Messiae adventum describens Isaias 52, 15, ait : Super ipsam continebunt reges os suum, quia quibus non est narratum de eo, viderunt. (Cabinet.)

VERS. — 15. PRAETEREA HABERO PER HANC IMMORTALITATEM. Deo dante. (Grosius.)

(2) TIMEBUNT ME ADIUTORES REGES NOBILIS. In Graeco, *tyranni horribiles*, nempe Syrii, Palaestini, Aethiopes, qui omnes Salomonis tempore nihil ausi movere.

IN MULTITUDINE VIDEBOR BONUS, ET IN BELLO FORTIS. In multitudine, id est, in publicis convitiis. Sensus idem qui in illo versu homerico :

Egregius miles simul et rex optimus idem.

(3) In hac, domum meam ingressus, convivescam, vel, cum intravero (hoc est, me recepero) in domum meam, acquiescam in ea. Significat privatam delectationem quam habet domi cum scientia. Nam omnia ejus ad-

VERS. 17. — HEC COGITANS, etc., QUONIAM IMMORTALITAS IN COGNATIONE SAPIENTIAE, id est, in affinitate ejus velut sponsae. quia quos sui participatione sapientiae sine defectione, id est, omni generis divitiis indelicentibus, ut supra monui, honestatem sunt : repetit enim ea quae supra explicuit. ET IN CERTAMINE LOQUENTE ILLI US SAPIENTIA, quia in verbis sapienter disputantium et concertantium tanta elucet sapientia et gravitas, ut verborum et rerum ponderi adversarii non possint resistere. ET PRAECLARITAS IN COMMUNICATIONE SERMONUM ISTEIS, quia magnus decor et majestas elucet in sermone quo aliis communicatur sapientia ; vel etiam, ut magis Graeca sonant, nominis gloria et celebritas sapientem consequitur, cum super alios mittit relatae eloquia sapientiae suae ; nam et in hac vita, honor et gloria est in sermone sensati ; et in altera, qui ad justitiam erudiant multos, fulgebunt quasi stellae, etc. CIRCUMQUIR QUESCENS, etc. Quo ardentissimum sapientiae sibi iungenda desiderium fuisse indicat (2).

VERS. 18. — ET IN OPERIBUS MANUUM ILLIUS, id est, ex operatione sapientiae obtingit homini honestas sine defectione, id est, omni generis divitiis indelicentibus, ut supra monui, honestatem sunt : repetit enim ea quae supra explicuit. ET IN CERTAMINE LOQUENTE ILLI US SAPIENTIA, quia in verbis sapienter disputantium et concertantium tanta elucet sapientia et gravitas, ut verborum et rerum ponderi adversarii non possint resistere. ET PRAECLARITAS IN COMMUNICATIONE SERMONUM ISTEIS, quia magnus decor et majestas elucet in sermone quo aliis communicatur sapientia ; vel etiam, ut magis Graeca sonant, nominis gloria et celebritas sapientem consequitur, cum super alios mittit relatae eloquia sapientiae suae ; nam et in hac vita, honor et gloria est in sermone sensati ; et in altera, qui ad justitiam erudiant multos, fulgebunt quasi stellae, etc. CIRCUMQUIR QUESCENS, etc. Quo ardentissimum sapientiae sibi iungenda desiderium fuisse indicat (2).

VERS. 19. — PURA AUTEM ERAM INGENUOSUS. Graeco, bene à natura natus, atque compositus ad sapientiae perceptionem. ET SORTITUS SEM ANIMAM BONAM, id est, bonam animi indolem ad omne virtutum officium, ex corporis temperie propensam, quam sortitus se dicit, quia natura dona velut felici sorte homini à Deo contingunt. Hinc tritum illud : *Felices bene nati.* Aug. in libro 18 de Genesi ad litt. c. 17 et 18, videtur hunc locum de Christo accipere, qui sortitus se dicit animam bonam, ne aliquibus meritis precedentibus, ad tantum apicem subvecta putaretur, ut cum ea Verbum caro fieret. Sed mysticus sensus videtur ; nam textus coherens et maxime initium, c. 7 et 8, indicant litteriter de Salomone esse intelligendum. Haec tamen bonitas animae, de gratia dotebus posset intelligi, quas sit sortitus à Deo quasi sorte, sine meritis ; nam, ut inquit August., *solent quae sorte dantur, divinitus dari* (3).

jumenta aut sunt publica aut privata. *Nullam enim acerbitatem, etc.* Non enim habet amaritudinem, conversatio ipsius, hoc est, ipse consuetudo non est amara, sed suavis et jucunda. (Badvellus.)

(1) *Simillime animi curā perpendens, vel et curans in corde meo, hoc est, studiosè ac sollicitè considerans, significat enim susceptam cogitationem cum studio curaque conjunctam.* (Badvellus.)

(2) *Divitiaeque inestimas, id est, divitiae quae nunquam deficiunt, ut antea thesaurum appellavit. Divitiae perpetuae dici possunt. Atque in compressio e, etc. vel, et in coactione colloqui ejus.* (Badvellus.)

(3) Illud magis refertur non ad bonum propriè, sed ad id quod sequitur, nempe, ita enim Graeco sonat. *Magis autem, cum essem bonus, veni ad corpus incoquinatum ; q. d. : Cum essem bonam sortitus animam, insuper etiam sortitus sum corp. s incoquinatum. Sed quaeritur quomodo haec non repugnet fundatissimae fidei de peccato originali, quae credimus*

VERS. 20. — ET CUM ESSEM MAGIS BONUS ; seu cum fierem magis bonus, in dies virtutis studio sapientiae proficiens, VENI AD CORPUS INCOQUINATUM, id est, citra adulterium, extra menstra quibus ingenia gravantur, conceptum. Ita August. loco citato. Alii referunt ad corpus sine macula et vitio, aptè nempe ad virtutem temperie. Sed quo momento potuit antea bonus fuisse Salomon, ut deinde ad corpus incoquinatum veniret ? Nam corpus etsi propter animam, ante tamen animae creationem concipitur. Potior ergo sensus videtur : Cum virtutis exercitatione in bonitate proficerem, corporis quoque munditiam et castitatem mihi adscivi (1). Unde modum obtinendae puritatis corporis exponens, addit :

VERS. 21. — ET UT SCRIVI QUONIAM ALITER NON POSSEM ESSE CONTINENS, id est, cum sapientiae et inprimis castitatis alter compos fieri non possem ; sic enim continens, et maxime Graeco *ἐγκρατής*, saepe alibi sumitur, ut Eccles. 15 : *Qui continens est iustitia*, etc. ; et c. 6 : *Continens factus sapientior, ne derelinquas eam.* Cui sensui apte cohaeret sequens praecatio. Sed tamen Latini Patres ferè de continentia virtute accipiunt, ut Prosper contra Collatorem, c. 56, et alibi. Aug. aliquibus in locis, ut 10 Confess. c. 29, continentiam illam intelligit, quae hominis animum ab omni prava cupiditate, et corpus ab omni Veneris, cibi et potus excessu coerct, colligens animum in unum, à quo in multa deluxerat. Qui sanè sensus animam ejuslibet hominis, simul ut creator, in corpus iniundit, aedoque in ipsa infusione maculari peccato. Id si verum, quomodo iste dicit se animam accepisse bonam, et simul venisse in corpus incoquinatum, seu mundum ? Augustinus, lib. 40 de Gen. ad litt. cap. 1, accommodat ad Christum, cui dubium non est ita competere. Ipse enim solus sortitus animam omni modo bonam ; ipse solus venit ad corpus omni modo incoquinatum. Verum ex capite praecedenti constat non posse ad litteram haec de Christo intelligi, quia ibi, vers. 2, is qui hic loquitur dicit se coagulatum in sanguine ex semine hominis, seu viri, ut Graeca habent, quod in Christum nullo modo convenit, quod et Augustinus eodem loco observavit. Ita quae dicendum animam bonam hoc loco intelligi non bonitate morali, aut gratia justificantis, sed bonitate naturali, quae est quaedam ad multas virtutes moralis, in quibusdam hominibus, dispositio, ex quo dicitur esse boni indolis, et bonus habere sensum sensus. Sic Job cap. 51 dicit quod de utero excessu sit secum miseratio. Corpus autem incoquinatum intelligi liberum à desicibus corporis, cum quibus multi alii nasci solent, id est, corpus pulchrum, sanum, robustum. (Estius.)

(1) CUM ESSEM MAGIS BONUS. Graeco magis autem (hoc est, seu potius) cum essem bonus, veni ad corpus : non quod esset bonus antequam veniret ad corpus absurdum enim, cum de toto, uti se habet, loquitur homo, conjuncto iam corpore, neque quod corpus illud in iniquitatis, humano more, conceptum, atque immundo concitum semine, prostris inanimatum esset, tum cum inveniit est anima ; sed quod puer bonae indolis, bonaque sortitus animam, eo facile deveniret, ut corpus etiam incorruptum servaret à pravis libidinibus. Quanquam nec illud deligerim, quin anima à Dei manibus, seu potius ex oris ejus afflata ad castum corpus suo quodam modo venisset dicitur, ut tamen bonum illud, castumque non absolute, sed comparate et vulgari hominum more sumatur ; quod firmatur sequentibus. (Bossuet.)

parum à primo distat : fundamentum enim et magna pars sapientiae est, pravatum conciditum, et inprimis corporis continentia ; unde nec illius in oratione sub Salomone obliviscitur : *Deductus, inquit, me in cribus meis sobrius.* ET HOC IPSUM ERAT SAPIENTIA, SCIRE, etc., quia non tantum in hoc nos Deus adjuvat, ut amando agamus quod discendo jam scimus, sed ut sciamus quid agendum sit, ita ut non possit esse non solum continens, nisi Deus det, verum etiam sciens, ut August. Epist. 145. DIXI EX TOTIS PACCORDIIS MEIS, toto nempe animi ardore et nisu, corde non lassitate aut fluctuante, ita ut partem vellem et partem nollem ; quomodo nonnulli à Deo continentiam petunt, et se fecisse in adolescentia testatur S. August. 8 Confess. c. 7 (1).

Porrò male colligitur hinc sectarii votum continentiae esse temperantiam, cum nemo sciat, utrum domi continentiae futurus sit compos ; dat enim Deus utique quam jubet continentiam, sed petentibus et genitum interno aures ejus pulsantibus, ac fide solida in eum iactantibus curam suam, ut ibidem docet Augustin. 6 Confess. cap. 11. Talibus enim non se subtrahet Deus ut cadant, sed excipiet et sanabit eos. Qui ne autem in se suisque viribus stat, non stat ; unde mirum est, si cadat. Fides christiana et continentia conjugalis, Dei utique dona sunt ; nec tamen temere fidem amplectitur, vel matrimonium vinculo indissolubili esse adstringit, qui perseverantiam non spontanea, haec enim in voluntatis arbitrio est, sed adjuvato, quae per gratiam, quam nemini Deus negat, nisi Salomon ex totis praecordiis suis ejus imporat auxilium.

(1) ET UT SCRIVI. Ne tamen crederemus bonam indolem, temperantiamque corpus ad continentiam assequendum sufficere, docet nos imò vera continentia habebatur. De quoque dicitur quod urget Augustinus à Grat. et lib. Arb. c. 4, n. 8, de Bino persej 17, n. 45, etc. t. 10. Memor tu auctorem dignum videtur sequenti praeco, quae ad lineam usque libri deducitur, nihil haberi speciale de continentia ; sed cum de sapientia ubique agatur, quia homo visus continens, siquae compositus eligitur, datur fati digni, sapientiae nomine, comprehensam etiam, continentiam. (Bossuet.)

ET UT SCRIVI, QUONIAM ALITER NON POSSEM ESSE CONTINENS, etc. Pro continens Graeco est *ἐγκρατής*. Quae vox eius quae significat eum qui voluptatum est continens seu abstinentes, variae etiam per ea quae compos sit aliquid rei, eamque oblectat, eaque potitur, accipi potest. Neque ea acceptio à sacris litteris aliena est. Ita *ἐγκρατής* accipitur Eccl. 27, ibi dicitur *Vir peccator continens erit illorum, scilicet ira et iracundia.* Neque enim ita continens est istorum ir peccator, sicut quis voluptatum dicitur continens, ut ab eis abstinere, sed potius, ut irae et iracundiae sit obnoxius. Et Eccl. 6 : *Et continens factus (scilicet sapienter) ne derelinquas eam.* Itaque sensus huius loci est : *Ut scrivi quoniam aliter non possem esse continens, etc.* id est, cum virtutem sapientiam mihi à Deo necessarium, et tamen scirem me non alia ratione posse sapientiam competent fieri, nisi Deo dante ; aut, Dominum, etc. De eadem enim sola in antecedentibus et sequentibus est sermo, et nihil speciatim de virtute castitatis. Accommodat tamen non male etiam ad virtutem illam, scilicet quaerens sapientia de hac sermo est, continet simul fidem, spem et charitatem, ac proude omnium virtutum. (Bossuet.)